

GÖTLUNDA

OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

Götlunda socken ligger i västra delen av Västmanlands län. Fram till 1974 ingick Götlunda församling i Örebro län. I och med skiftet 1975 kom Götlunda att bli en del av Västerås stift, Västmanlands län och Arboga kommun. Götlunda socken avgränsas av Arbogaån i norr och sjön Hjälmarén i söder. Jordbruk och fiske var länge betydande näringar. För att få mer brukbar mark sänktes Hjälmarén under 1800-talet.

Socknens bebyggelse präglas i hög grad av de laga skiftesreformerna som här var avslutade på 1910-talet. Äldre byar i socknen finns i Hasta, Nannberga och Alväng. De tre stora godsena Frötuna, Kåstätter och Sickelsjö spelade länge en central roll för kyrkans och socknens utveckling.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

En ås sträcker sig i nord-sydlig riktning genom landskapet. Kyrkan ligger placerad på den högsta punkten. Det rör sig dock endast om små höjdskillnader och kyrkans höjning över landskapet är liten. Längs åsen går en äldre åsväg som sträcker sig från Hjälmarén och norrut, förbi Götlunda kyrka och vidare mot Medåkers kyrka. Idag kallas den Kyrkvägen. Vägen är asfalterad och är fortfarande trafikerad. Längs vägen inne i samhället finns gång- och cykelväg.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Götlundas första stenkyrka uppfördes under medeltiden. Kyrkan revs på 1740-talet och nuvarande kyrka uppfördes på samma plats mellan åren 1744–1747. Kring Götlunda kyrka låg under lång tid en bebyggelsemiljö med ett fåtal byggnader från 1600-talet och framåt med koppling till sockencentrumet. Bebyggelse låg direkt öster om Kyrkvägen i nord-sydlig riktning. Norr om kyrkan låg skolan. Söder om låg prästgården med ekonomibyggnader i öster ner mot odlingsmarken.

I slutet av 1950-talet och början av 1960-talet samt genom hela 1970-talet utökades bebyggelsen med enfamiljshus i Götlunda söder om prästgården samt väster om Kyrkvägen. Skolan norr om kyrkan ersattes med nya och moderna skolbyggnader och byggdes ut ytterligare på 1970-talet. Hyresbostäder för pensionärer i form av rad- eller kedjehus samt ett äldreboende uppfördes nära kyrkan öster om

Kyrkvägen. Götlunda växte från ett sockencentran som präglats av kyrkliga funktioner och byggnader till en by med största delen privata bostadshus. Expansionen skedde under en kort period och under en tid där det svenska småhusbyggandet hade en expansionsfas. Bostadshusen bildar en tydlig årsring som omger en kärna som är sockencentrat med dess sockenanknutna och kyrkliga byggnader.

GRÖNSTRUKTUR

Hela området kring kyrkan samt bostadshusen har en lummig karaktär med varierat lövträd och växtlighet i form av buskar, häckar och gräsytor. Kyrkvägen genom byn kantas delvis av en trädallé, främst vid kyrkan. Söder om kyrkan kantas vägen av öppna gräsytor och en gång- och cykelväg läger på dess västra sida. Söder om kyrkan mellan sockenstugan och ekonomibyggnaderna finns en gräsyta med högvuxna träd.

Prästgårdens trädgård är stor och gräsbevuxen med enstaka fruktträd. En högvuxen häck avskärmar mot sockenstugan samt mot gata och infartsväg mot en före detta arrendegård. I övrig omgärdas prästgården och flera av de övriga privata bostadshusen av ett lågt rödmålat staket.

BEBYGGELSE

Med ingång från Kyrkvägen ligger den yngre prästgården från 1844 med den äldre prästgården (möjligen 1600-tal) på en stor tomt en bit in från vägen. Den före detta kyrkoherdebostaden är troligen från 1600-talets senare del och en av länets äldsta kyrkoherdebostäder. När den yngre prästgården hade uppförts och tagits i bruk 1847 kom den äldre kyrkoherdebostaden att användas som bagarstuga och enklare bostad. Sockenstugan och sockenmagasinet, bägge uppförda under 1700-talet, ligger intill Kyrkvägen direkt söder om kyrkan. Sockenstugan byggdes till 1848 då en skollokal inreddes en trappa upp. Där pågick skolundervisning till 1856 och under åren 1871–1874. Sockenstugan har även fungerat som lokal för kommunfullmäktige och inrymt post- och telegrafstation. Ny skola uppfördes norr om kyrkan på 1800-talet. Denna ersattes på 1950-talet med fler och moderna lokaler.

Flera timrade bodar ligger på en öppen gräsyta direkt söder om kyrkogården. Vissa av dessa har troligen tillhört prästgården. Dessa övertogs av arrendebostaden som uppfördes under början av 1900-talet då flera nya ekonomibyggnader tillkom i kyrkbyns östra del. Församlingens gemensamma kyrkstall, uppfört 1920 och rivet 1973 låg bland de timrade bodarna. Arrendegård med bostadshus från 1926 och tillhörande ekonomibyggnader ligger i utkanten av kyrkbyn. På västra sidan Kyrkvägen låg en kyrkstuga. Vilken funktion denna har haft och när den revs/flyttades har inte framkommit under detta projekt. Idag finns ett äldreboende på platsen. Söder om infarten mot Kåsätter låg en fattigstuga.

Söder och väster om kyrkbyn har ny bebyggelse vuxit fram på 1900-talet. De första husen började att byggas på 1950-talet och merparten av bebyggelsen består av friliggande villor.

<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja Kyrkan	1744–47	Ersatte en medeltida kyrka
Ja Prästgård	1600-tal, senare del alt 1700-talets mitt, samt en ny 1844	
Ja Sockenstuga	1700-tal	Idag församlingshem, post och telestation i byggnaden övervakning fram till 1970- talet.
Klockargård		
Fattigstuga		
Ja Skolhus	1970-tal	Ersatte en tidigare byggnad från slutet av 1800-talet.
Tiondebod		

Ja	Sockenmagasin	1760	
	Kyrkstall		Rivet
Ja	Övrig företeelse av vikt	1910	Arrendatorsbostad

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

	Äldre medeltid till 1350	0	1 Betydande värde som helhet
	Yngre medeltid 1350–1550		2 Betydande värde i delar
0	1550–1760		3 Få betydande värden
	1760–1860		
	1860–1920		
	1920–2000		
	Blandad tidsperiod		

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

- Tydligt uppdelad bebyggelse med väg som delar kyrklig och profan/modern bebyggelse.
- Bostadsbebyggelsen från 1960–70-talen som visar ett viktigt utvecklingsskede på platsen.
- Vitputsade byggnader såsom kyrka, sockenstuga och sockenmagasin.

ANVÄNDNING IDAG

Idag finns verksamheter som skola, äldreboende, kyrklig verksamhet och privatbostäder.

ATT TÄNKA PÅ

Fornlämningar är skyddade enligt 2:e kapitlet Kulturmiljölagen.

Den före detta kyrkoherdebostaden från 1600-talet är byggnadsminne och skyddas av 3:e kap Kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Holmsätter- prästens boställe. Kyrkstugan- placering, funktion, ålder?

KÄLLOR

Kulturhistorisk karakterisering Götlunda kyrka, Västerås stift, 2005

Äldre kartmaterial från Lantmäteriet; www.lantmateriet.se 2021-07-01

Kulturarv Västmanland, www.kulturarvvastmanland.se 2021-09-01

Prästgårdsinventering U-län, Riksantikvarieämbetet, 1987

Före detta sockenstuga, idag församlingshem med kyrkan i bakgrunden.

Sockenmagasin intill kyrkogård och äldre vägsträcka.

Före detta sockenstuga och sockenmagasin samt kyrka längs Kyrkvägen.

Före detta arrendatorsbostad med ekonomibyggnader.

Ekonomibyggnad samt likbod.

Äldre före detta prästbostad, möjligen 1600-tal.

Yngre före detta prästbostad från 1844.

Infart till före detta prästgård från Kyrkvägen.

Götlunda skola.

Kyrkvägen uppe på åsen.